

Behavioral and Emotional Components of Marital Sexual Satisfaction in the Framework of the Teachings of Imam Reza (A.S.)

Sahar Hamediyekta¹ | Ahmad Emami Rad²

1. Graduate of the Integrated M.A. in Theology, Researcher at Imam Reza International University, Mashhad, Iran.

Email: s.hamediyeka@gmail.com

2. Ph.D. in Educational Jurisprudence, Al-Mustafa International University, Mashhad, Iran.

Article info

Abstract

Article type:

Research Article

Received:

29 December 2024

In Revised form:

13 February 2025

Accepted:

11 March 2025

Published:

29 May 2025

This research aims to explicate the intellectual framework of Imam Reza (A.S.) concerning marital sexual satisfaction, focusing on narrations attributed to him. Given the scarcity of systematic studies on the perspective of the Infallible Imams (A.S.) in this area, this study seeks to identify the most significant factors contributing to sexual satisfaction through a systematic analysis of narrations and present them within a comprehensive behavioral model. The central research question is founded on identifying these factors and how they are explained within a coherent framework. The research method employed is qualitative content analysis with a documentary-analytical approach, and data were gathered from primary Shiite hadith sources. The findings indicate that, from the Razavi perspective, sexual satisfaction is based on multidimensional components encompassing biological, affective, ethical, and spiritual aspects. Key factors include the principle of moderation, the priority of emotional intimacy and prelude, recognition of the wife's sexual rights, mutual adornment, observance of hygiene and purity, attention to nutrition, and respect for privacy. Together, these elements form a balanced and nature-centric model. This model not only provides a comprehensive response to the multidimensional needs of couples but can also be proposed as a novel framework in interdisciplinary studies on family and sexual health.

Keywords: Razavi Teachings ,Couples ,Marital Intimacy ,Sexual Moderation ,Sexual Health.

Reference: Hamediyekta, Sahar. Emami Rad, Ahmad (2025). Behavioral and Emotional Components of Marital Sexual Satisfaction in the Framework of the Teachings of Imam Reza (A.S.) .Imam Reza (A.S.) and Contemporary Sciences. 2(7). 102-134.

Publisher: Imam Reza (A.S.) International University

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijs.2025.313748.1006>

1. Introduction

The family, as the primary nucleus of human society, has always been a focal point for heavenly religions and various schools of thought. Among social institutions, the family is the only one that simultaneously possesses multiple functions: emotional, economic, educational, and biological. Islam, as a comprehensive religion, by presenting a transcendent model of the family institution, seeks to realize “tranquility” (sakan) and “psychological peace” (araamesh-e ravani) for its members. Within this context, marital relations, as a fundamental pillar in consolidating the family foundation, hold such a significant status that the Holy Quran refers to it as a “solemn covenant” (mithaqan ghaliz).

The sexual instinct, as one of the most powerful and profound human instincts, can play a decisive role in providing the psychological and emotional health of spouses when properly and moderately guided. Therefore, “sexual satisfaction” is not merely a biological need but a key factor in the stability, elevation, and balance of the Islamic family. Despite the abundance of religious sources and contemporary research in the field of marital relations, what has been neglected is a systematic and analytical examination of the views of the Infallible Imams (Peace Be Upon Them)-particularly Imam Reza (A.S.)-regarding spousal sexual satisfaction.

2. Research Objectives

This research aims to explain the intellectual framework of Imam Reza (A.S.) concerning spousal sexual satisfaction, focusing on narrations attributed to him. The secondary objectives of the research are:

Identifying the most important factors affecting the realization of sexual satisfaction from the perspective of Imam Reza (A.S.).

Explaining how these factors interrelate within a comprehensive behavioral model and presenting an operational model for enhancing the quality of marital life based on the Razavi conduct.

Conducting a comparative analysis of Razavi perspectives with findings from modern psychology.

The central research question is based on identifying these factors and explaining them within a coherent framework.

3. Methodology

This research was conducted using qualitative content analysis and a documen-

tary-analytical approach. The research population includes primary Shiite hadith sources: *Al-Kāfi* by Kulayni, *Man Lā Yaḥḍuruh al-Faḳīh* by Shaykh Saduq, *Wasā'il al-Shī'ah* by Al-Ḥurr al-'Āmilī, and *Bihār al-Anwār* by Allamah Majlisi. The required data were collected through library study and systematic searches within these texts, focusing on narrations issued by Imam Reza (A.S.) or attributed to him within the research domain. The data analysis process was conducted in three stages:

1. Extraction and compilation of narrations related to sexual satisfaction.
2. Comparison, analysis, and categorization of these narrations based on key concepts and themes.
3. Qualitative content analysis of these themes to reconstruct the intellectual framework of Imam Reza (A.S.).

The key concepts central to this analysis include moderation in sexual relations, the importance of foreplay, mutual adornment between spouses, observance of hygiene and purity, and attention to the emotional and sexual needs of both parties.

4. Findings

Based on the systematic analysis of narrations, the most important components of sexual satisfaction in the intellectual framework of Imam Reza (A.S.) were identified as follows:

The Principle of Moderation and Balance in Sexual Desire: In the intellectual framework of Imam Reza (A.S.), the principle of moderation is emphasized as a fundamental axis for managing sexual desires. He refers to “frequent sexual approach” (*kathrat al-tarūqah*) as one of the practices of the prophets, while simultaneously specifying its framework with the phrase “unless due to necessity” (*illā min ḥājah*). This balanced view avoids both excess (indulgence) and deficiency (monasticism).

The Primacy of Affection and Foreplay: Imam Reza (A.S.), with profound insight, points to the most subtle components for strengthening marital relations. He emphasizes that before intercourse, one should engage in arousing behavior with one’s spouse as much as possible, as this act intensifies her sexual desire and its effects become apparent on her face. This guidance demonstrates a deep understanding of the inseparable connection between the emotional and sexual dimensions of the marital relationship.

The Sexual Right of the Wife and the Prohibition of Abandoning Relations: According to an explicit narration from Imam Reza (A.S.), a husband’s abstention

from intercourse with his wife for more than four months-except with the wife's consent-incurs sin (ithm). This religious ruling clearly recognizes the wife's sexual right within the marital relationship and is based on the jurisprudential principle of "negating hardship and distress" (nafy al-usr wa al-ḥaraj).

Mutual Adornment and its Role in Strengthening Chastity: Razavi teachings explicitly explain the direct connection between a husband's adornment and a wife's chastity, stating that a husband's adornment for his wife is among the factors that increase her chastity. This approach removes adornment from the realm of a one-sided duty and transforms it into a shared responsibility.

Health-Consciousness and Purity in Marital Relations: Imam Reza (A.S.) stated regarding post-coital hygiene: "When you have performed intercourse, do not stand or sit upright immediately; rather, lie on your right side, then get up to urinate." These hygienic recommendations, provided centuries before the development of modern medical sciences, demonstrate Islam's deep attention to the health aspects of marital relations.

Dignity-Centeredness and the Prohibition of Harm in Types of Intercourse: In the Islamic intellectual framework, spousal sexual satisfaction holds such a high status that anal intercourse is considered strongly reprehensible (karāhat shadīd). Imam Reza (A.S.), in response to a question on this matter, stated: "The woman is a means of intimacy and delight for a person; she must not be harmed."

The Effect of Nutrition on Strengthening Sexual Potency: Imam Reza (A.S.) stated eloquently: "Eating meat with eggs increases sexual desire." This recommendation is embodied within a set of nutritional guidelines found in the conduct of the Infallible Imams (A.S.).

The Sacredness of the Place and Time of Intercourse: Based on narrations attributed to Imam Reza (A.S.), even astrological and celestial factors can influence intercourse and the formation of the fetus. He also explicitly stated: "Do not enter a mosque while you are in a state of major ritual impurity (junub)," indicating attention to the sanctity of specific places.

5. Conclusion

This research, through a systematic analysis of narrations attributed to Imam Reza (A.S.) in the domain of spousal sexual satisfaction, presents a comprehensive, multidimensional model wherein the biological, emotional, ethical, and spiritual dimensions of the marital relationship interact dynamically with one another. The

findings indicate that, from the Razavi perspective, sexual satisfaction is not merely a physiological process but a complex construct composed of behavioral, cognitive, and emotional components that form and solidify within the context of marriage. The centrality of “moderation” as a guiding principle reflects Islam’s balanced view of the sexual instinct. The emphasis on the “primacy of affection and foreplay” indicates a deep understanding of the inseparable connection between the psychological and biological dimensions of sexual relations. The recognition of the “wife’s sexual right” and the stipulation of a legal limit for abstaining from relations serve as a mechanism to prevent emotional deprivation and guarantee the dynamism of the marital relationship.

Suggestions:

- Developing educational programs for young couples based on this model.
- Utilizing this framework in family counseling and therapies related to sexual disorders.
- Designing training workshops for family counselors based on Razavi teachings.
- Conducting comparative research between this model and findings of modern psychology and medicine.
- Field research to measure the impact of implementing this model on marital satisfaction.
- Incorporating Razavi teachings into family education curricula.
- Using this model in designing divorce prevention programs.

Keywords: Razavi Teachings, Marital Intercourse, Cohabitation, Sexual Moderation, Sexual Health.

مؤلفه‌های رفتاری و عاطفی رضایت جنسی همسران در منظومه تعالیم امام رضا علیه السلام

سحر حامدی یکتا^۱ | احمد امامی‌راد^۲

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد پیوسته الهیات، پژوهشگر دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه السلام، مشهد، ایران.

Email: s.hamediyeka@gmail.com

۲. دکتری فقه تربیتی، جامعه المصطفی العالمیه (ص)، مشهد، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

این پژوهش با هدف تبیین منظومه فکری امام رضا علیه السلام در زمینه رضایت جنسی همسران و با تمرکز بر روایات منسوب به ایشان انجام شده است. با توجه به کمبود پژوهش‌های نظام‌مند درباره دیدگاه ائمه معصومین علیهم السلام در این عرصه، این تحقیق درصدد است تا با واکاوی نظام‌مند روایات، مهم‌ترین عوامل مؤثر در تحقق رضایت جنسی را شناسایی و در قالب یک الگوی رفتاری جامع ارائه نماید. پرسش محوری تحقیق بر شناسایی این عوامل و چگونگی تبیین آنان در چارچوبی منسجم استوار است. روش پژوهش، تحلیل محتوای کیفی با رویکرد اسنادی-تحلیلی بوده و داده‌ها از منابع اصلی حدیثی شیعه گردآوری شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که از منظر رضوی، رضایت جنسی بر مؤلفه‌های چندبعدی زیستی، عاطفی، اخلاقی و معنوی استوار است. محوریت اصل اعتدال، تقدم عاطفه‌ورزی و پیش‌نوازش، به رسمیت شناختن حق جنسی زن، آراستگی متقابل، رعایت بهداشت و طهارت، توجه به تغذیه و رعایت حریم خصوصی از جمله عوامل کلیدی هستند که در کنار هم الگویی متوازن و فطرت‌محور را شکل می‌دهند. این الگو نه تنها پاسخی جامع به نیازهای چندبعدی زوجین است، بلکه به عنوان منظومه‌ای نو در مطالعات بین‌رشته‌ای خانواده و سلامت جنسی قابل طرح می‌باشد.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۱۰/۰۹

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۱۱/۲۵

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۱۲/۲۱

تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۰۳/۰۸

کلیدواژه‌ها: تعالیم رضوی، زوجین، هم‌بستری، اعتدال جنسی، سلامت جنسی.

استناد: حامدی یکتا، سحر و احمد، امامی‌راد. (۱۴۰۴). مؤلفه‌های رفتاری و عاطفی رضایت جنسی همسران در منظومه تعالیم

امام رضا علیه السلام. امام رضا علیه السلام و علوم روز. ۲(۷). ۱۳۴-۱۰۲.

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه السلام.

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijs.2025.313748.1006>

۱. بیان مسئله

خانواده، به عنوان هسته اولیه تشکیل جامعه انسانی، همواره کانون توجه ادیان آسمانی و مکاتب فکری مختلف بوده است. در میان نهادهای اجتماعی، خانواده تنها نهادی است که کارکردهای چندگانه عاطفی، اقتصادی، تربیتی و زیستی را به صورت توأمان دارا می‌باشد. اسلام، به عنوان دینی جامع‌نگر، با ارائه الگوی متعالی از نهاد خانواده، در پی تحقق «سکونت» و «آرامش روانی» اعضای آن است. در این میان، روابط زناشویی، به مثابه رکنی اساسی در تحکیم بنیان خانواده، از چنان جایگاهی برخوردار است که قرآن کریم از آن به «میثاق غلیظ» تعبیر نموده است: «وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا؛ و چگونه آن را باز پس می‌گیرید در حالی که شما با یکدیگر تماس و آمیزش کامل داشته‌اید؟ و (از این گذشته)، آنها (هنگام ازدواج)، از شما پیمان محکمی گرفته‌اند» (نساء/۲۱).

گریزه جنسی، به عنوان یکی از نیرومندترین و عمیق‌ترین غرایز انسانی، در صورت هدایت صحیح و متعادل، می‌تواند نقشی تعیین‌کننده در تأمین سلامت روانی و عاطفی همسران ایفا نماید. از این رو، «رضایت جنسی» نه تنها یک نیاز زیستی، بلکه عاملی کلیدی در پایداری، تعالی و تعادل خانواده اسلامی به شمار می‌رود. با وجود گستردگی منابع دینی و نیز تحقیقات معاصر در حوزه روابط زناشویی، آنچه در این عرصه مغفول واقع شده، بررسی نظام‌مند و تحلیلی دیدگاه‌های ائمه معصومین علیهم‌السلام - به ویژه امام رضا علیه‌السلام - در زمینه «رضایت جنسی همسران» است. از سوی دیگر، پژوهش‌های موجود عمدتاً یا با رویکردی غربی و صرفاً روان‌شناختی به موضوع نگرسته‌اند، یا در قالب مطالعات فقهی محض، تنها به ابعاد حقوقی و تکلیفی رابطه زناشویی پرداخته‌اند. پرسش محوری این پژوهش آن است که: از منظر امام رضا علیه‌السلام، مهم‌ترین عوامل مؤثر در تحقق رضایت جنسی همسران کدام‌اند و این عوامل چگونه در قالب یک الگوی منسجم رفتاری قابل تبیین هستند؟

۲. پیشینه پژوهش

بررسی رضایت جنسی در چارچوب زندگی زناشویی، موضوعی است که از زوایای گوناگون شناختی، عاطفی، رفتاری و طبیعی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. در این میان، پژوهش‌های دینی و اسلامی نیز سهم بسزایی در تبیین ابعاد مختلف این موضوع داشته‌اند. در متون روایی شیعه، به ویژه در آثار معتبری همچون «الکافی» اثر کلینی، «من لا یحضره الفقیه» اثر شیخ صدوق، «تهذیب الاحکام» اثر شیخ طوسی، «مکارم الاخلاق» اثر

حسن بن فضل طبرسی، «تحف العقول» اثر ابن شعبه حرانی، «وسائل الشیعه» اثر حر عاملی، «مستدرک الوسائل» اثر میرزا حسین نوری و «بحار الانوار» اثر محمدباقر مجلسی، توصیه‌ها و رهنمودهای مفصلی در زمینه چگونگی برقراری رابطه جنسی میان همسران و نقش آن در تحقق رضایت جنسی منعکس شده است. این منابع، عمدتاً با ارائه دستورالعمل‌های عملی و اخلاقی، درصدد تنویر زوجین درباره شیوه‌های صحیح هم‌بستری و تأمین رضایت متقابل هستند. در کنار متون روایی، شماری از کتاب‌های اخلاقی نیز به بررسی روابط جنسی همسران پرداخته‌اند. آثاری همچون «تهذیب الاخلاق» اثر ابن عربی، «تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق» اثر ابن مسکویه، «محبّۃ البیضاء» اثر فیض کاشانی، «جامع السعادات» و «معراج السعاده» اثر نراقیان، بر بهره‌گیری متعادل از قوه شهوی، پرهیز از افراط و تفریط و استفاده صحیح و سالم از این غریزه طبیعی تأکید نموده‌اند. این آثار، با نگاهی اخلاق‌محور، در پی تنظیم و تعدیل غریزه جنسی در مسیری هستند که همسو با تعالی انسانی باشد.

در دوران معاصر، نویسندگان و پژوهشگران متعددی با رویکردی نظام‌مند به بررسی مسائل جنسی از منظر اسلام پرداخته‌اند. برای نمونه، شهید مرتضی مطهری در اثر خود با عنوان «اخلاق جنسی در اسلام و غرب» و حمید محمدقاسمی در کتاب «اخلاق جنسی از دیدگاه اسلام»، به مقایسه سیر تاریخی برخورد با مسائل جنسی در اسلام و غرب پرداخته و وجه تمایز این دورا در کنترل و تعدیل غریزه جنسی از طریق ازدواج و تشکیل خانواده دانسته‌اند. متقی‌فر در کتاب «درآمدی بر نظام اخلاق جنسی در اسلام»، ازدواج را به عنوان راهکار اسلامی برای ارضای صحیح نیازهای جنسی مورد بررسی قرار داده و احمد مطهری در اثر «کنترل رابطه جنسی» به شیوه‌های کنترل غریزه جنسی از دیدگاه اسلام پرداخته است. بهنام اوحدی نیز در کتاب «تمایلات و رفتارهای جنسی طبیعی و غیرطبیعی انسان» به بررسی نظریه‌ها، اختلاف‌ها و انحراف‌های جنسی همت گمارده و محمدباقر کجباف در کتاب «روان‌شناسی رفتار جنسی»، دیدگاه اسلام را در کنار مباحث روان‌شناختی مطرح نموده است. حوزه حقوق و جامعه‌شناسی خانواده نیز شاهد تحقیقات ارزشمندی در این زمینه بوده است. غلامرضا صدیق اورعی در کتاب «تمکین بانو و ریاست شوهر از دیدگاه قانون مدنی و جامعه» به بررسی تمکین جنسی و آثار حقوقی آن پرداخته و محمدرضا سالاری‌فر در اثر «خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی» بر اهمیت ارضای جنسی همسران و مباحث روان‌شناختی مرتبط تأکید کرده است. همچنین سید رضا پاک‌نژاد در کتاب «ازدواج مکتب انسان‌سازی» و علی حسین‌زاده در اثر «همسران سازگار»، جنبه‌های روانی، بهداشتی و تربیتی روابط زناشویی و چگونگی برقراری یک ارتباط جنسی سالم را مورد کاوش قرار داده‌اند.

با وجود غنای منابع پیشین، بررسی انتقادی این آثار نشان می‌دهد که روایات مربوط به مسائل جنسی همسران در کتاب‌های روایی از پراکندگی زیادی برخوردار است و عمدتاً بدون تحلیل منسجم و در چارچوب یک الگوی جامع ارائه شده‌اند. همچنین، کتاب‌های اخلاقی عمدتاً تنها به جنبه اخلاقی موضوع پرداخته‌اند. بنابراین، پژوهش حاضر با تمرکز بر روایات امام رضا علیه‌السلام و با بهره‌گیری از ادله و روایات مرتبط دیگر معصومین علیهم‌السلام در تحلیل حیطه‌ها، درصدد است تا خلأ موجود را پوشش دهد و منظومه فکری آن حضرت در زمینه رضایت جنسی همسران را تبیین نماید.

۳. چارچوب نظری و روش پژوهش

این پژوهش با اتکا به مبانی دینی و با استناد به آموزه‌های اسلامی، به ویژه روایات منسوب به امام رضا علیه‌السلام، به بررسی عوامل مؤثر بر رضایت جنسی همسران می‌پردازد. چارچوب نظری تحقیق بر پایه این فرض استوار است که دستورات اسلامی در حوزه روابط زناشویی، با در نظرگیری ابعاد مختلف جسمانی، روانی و معنوی، درصدد تأمین سلامت و تعالی خانواده است. در این راستا، رضایت جنسی به عنوان یکی از ارکان تحکیم بنیان خانواده، مورد تأکید قرار گرفته و سیره و سخن معصومین علیهم‌السلام به عنوان راهنمای عملی در این زمینه تبیین می‌شود.

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کیفی و با رویکردی اسنادی-تحلیلی، به استخراج و واکاوی مؤلفه‌های رفتاری، عاطفی و بهداشتی مؤثر بر رضایت جنسی از منظر روایات امام رضا علیه‌السلام اقدام نموده است.

فرایند تحلیل داده‌ها در سه مرحله صورت پذیرفته است: نخست، استخراج و گردآوری همه روایات مرتبط؛ دوم، تطبیق، مقایسه و دسته‌بندی این روایات بر اساس مفاهیم و مضامین کلیدی؛ و سوم، تحلیل محتوای کیفی این مضامین برای بازسازی منظومه فکری امام رضا علیه‌السلام. مفاهیم کلیدی که کانون این تحلیل قرار گرفته‌اند، شامل اعتدال در روابط جنسی، اهمیت مقدمات آمیزش (پیش‌نوازش)، آراستگی متقابل همسران، رعایت بهداشت و طهارت و توجه به نیازهای عاطفی و جنسی طرفین می‌باشد. در نهایت، با ترکیب و تحلیل این یافته‌ها، الگویی مفهومی مبتنی بر سیره رضوی جهت ارتقای رضایت جنسی همسران ارائه گردیده است.

۴. مفهوم شناسی

۴-۱. رضایت جنسی

رضایت جنسی به عنوان یکی از ابعاد محوری رضایت زناشویی، وضعیتی روانی-عاطفی است که در آن هر یک از همسران از ابعاد مختلف رابطه جنسی خود احساس خشنودی و تکامل می‌کنند (یانگ، دنی، یانگ و لوکویس، ۲۰۰۰). این مفهوم، پدیده‌ای چندبعدی است که ابعاد شناختی (مانند باورهای فرد درباره کیفیت رابطه)، عاطفی (مانند احساس صمیمیت و امنیت) و رفتاری (مانند سازگاری الگوهای رفتاری) را دربر می‌گیرد. از منظر علمی، رضایت جنسی صرفاً به ارضای فیزیولوژیک محدود نمی‌شود، بلکه احساس رضایت از صمیمیت، تبادل عاطفی و احترام متقابل در چارچوب رابطه زناشویی را نیز شامل می‌گردد (برزنیاک و ویسمن، ۲۰۰۴).

مطالعات نشان می‌دهند رضایت جنسی نه تنها بر رضایت کلی از زندگی زناشویی تأثیر مستقیم دارد، بلکه از طریق مکانیسم‌های روان‌شناختی مانند افزایش عزت نفس، کاهش تنش‌های بین‌فردی و تقویت پیوند عاطفی، سلامت روانی زوجین را تحت تأثیر قرار می‌دهد (علی‌اکبری دهکردی، ۱۳۸۹). از دیدگاه روان‌شناختی، رضایت جنسی محصول تعامل پیچیده‌ای بین عوامل فردی (مانند تصویر بدنی، سلامت روانی)، عوامل بین‌فردی (مانند کیفیت ارتباط کلامی و غیر کلامی) و عوامل فرهنگی-اجتماعی است. در چارچوب خانواده، رضایت جنسی نقش محوری در ایجاد و حفظ تعادل هیجانی و کارکرد بهینه نظام خانواده ایفا می‌کند (گریف، ۲۰۰۰). شکاف بین انتظارات و تجربیات جنسی می‌تواند به احساس ناکامی، سرخوردگی و در موارد شدید، بروز اختلالات روان‌شناختی در هر یک از همسران منجر شود.

۴-۲. همسر

همسر به عنوان مفهومی بنیادین در مطالعات خانواده، در زبان عربی از ریشه «ز و ج» اشتقاق یافته که بر معنای جفت‌شدن، پیوند و تکمیل متقابل دلالت دارد (آذرنوش، ۱۳۸۶، ص ۲۶۷؛ معلوف، ۲۰۰۰، ص ۶۲۷). از منظر جامعه‌شناختی، همسر نه تنها به موقعیت حقوقی فرد در ازدواج اشاره دارد، بلکه بیانگر مجموعه‌ای از نقش‌ها، مسئولیت‌ها و انتظارات متقابل در چارچوب نهاد خانواده است. در این چارچوب، همسر به عنوان شریکی تعریف می‌شود که در ایجاد و حفظ تعادل عاطفی، اقتصادی و اجتماعی خانواده مشارکت فعال دارد. در مطالعات اسلامی، مفهوم همسر از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. قرآن کریم از ازدواج

به عنوان «میثاق غلیظ» (نساء/۲۱) یاد کرده و بر پیوند عمیق و مسئولیت‌پذیر بین زوجین تأکید نموده است. بر این اساس، همسری در نظام ارزشی اسلام، تنها به بعد فیزیکی رابطه محدود نبوده و ابعاد عاطفی، روحی و معنوی را در بر می‌گیرد. پژوهش‌ها نشان می‌دهند رابطه همسران به عنوان یک سیستم پویا، در شکل‌دهی به هویت فردی و اجتماعی هر یک از طرفین نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. در نتیجه، مفهوم همسر در برگیرنده ابعاد چندگانه حقوقی، اجتماعی، عاطفی و فرهنگی است که در چارچوب ازدواج شکل می‌گیرد.

۵. تحلیل مؤلفه‌های رضایت جنسی در سیره و سخن امام رضا علیه‌السلام

۱-۵. اصل اعتدال و میانروی در تمایلات جنسی

در منظومه فکری امام رضا علیه‌السلام، اصل اعتدال و میانروی به عنوان محوری اساسی در مدیریت تمایلات جنسی و تأمین رضایت زناشویی مورد تأکید قرار گرفته است. ایشان در روایتی به سه سنت از سنت‌های پیامبران اشاره می‌فرمایند: «ثَلَاثٌ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ: الْعَطْرُ وَ أَخْذُ الشَّعْرِ وَ كَثْرَةُ الطَّرِيقَةِ» (کلینی، ج ۵، ۱۳۶۳، ص ۳۲۰). در این حدیث، «كثرة الطرقة» به معنای آمیزش جنسی فراوان، در زمره سنت‌های پیامبران ذکر شده است. این روایت در حقیقت نفی رویکرد رهبانیت و طرد شدن از دنیا را در پی دارد و بر مشروعیت و حتی استحباب بهره‌گیری از لذت‌های حلال جنسی در چارچوب ازدواج تأکید می‌ورزد. در مقابل، امام رضا علیه‌السلام در روایتی دیگر با قید «إِلَّا مِنْ حَاجَةٍ»، چارچوب و حد این امر را مشخص می‌سازند: «وَلَا تُجَامِعُ إِلَّا مِنْ حَاجَةٍ» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱، ص ۲۸۴). این فرمان، به معنای خودداری از آمیزش جنسی جز به هنگام «نیاز» است. جمع‌بندی این دو روایت، الگوی اسلامی اعتدال جنسی را ترسیم می‌نماید. مفهوم «نیاز» در اینجا صرفاً کمی و عددی نیست، بلکه می‌تواند ابعاد جنسی، عاطفی و روانی را در بر گیرد و پاسخگویی به آن، زمینه‌ساز ایجاد تعادل در زندگی مشترک است.

این دیدگاه متعادل، در سایر روایات معصومین علیهم‌السلام نیز مورد تأکید قرار گرفته است. اسلام ازدواج و آمیزش جنسی مشروع را از سنت‌های پیامبران برشمرده است (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۳۲۰). پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله در بیان فضیلت این عمل فرموده‌اند: «هر مؤمنی که با همسرش آمیزش نماید، هفتاد هزار فرشته بال‌هایشان را بر آنان می‌گسترانند و رحمت خدا بر آنان نازل می‌گردد» (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۱۷۹). همچنین در روایتی دیگر آمده است: «هنگامی که شخص با همسرش مجامعت کند، گناهانش همچون برگ درخت می‌ریزد، و هرگاه غسل نماید، از گناهان شسته می‌شود» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۴۹۶؛ نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۱۵۱).

نکته کلیدی در سیره رضوی، پرهیز همزمان از افراط (شهوت‌رانی) و تفریط (رهبانیت) است. این نگاه، غریزه جنسی را به عنوان بخشی از فطرت انسان به رسمیت می‌شناسد و آن را در مسیری متعالی هدایت می‌کند. اصل اعتدال نه تنها به عنوان یک توصیه اخلاقی، بلکه به عنوان ضامن سلامت جسمی و روانی خانواده مورد تأکید قرار گرفته است. بر اساس فرمایش امام رضا علیه‌السلام، آمیزش جنسی نیازی طبیعی و فطری برای انسان به شمار می‌رود که حتی معصومین علیهم‌السلام نیز این نیاز فطری را برآورده می‌ساخته‌اند

۲-۵. تقدم عاطفه‌ورزی بر آمیزش (نقش پیش‌نوازش)

در تحلیل سیره رضوی، تأکید بر مقدمات آمیزش جنسی از نقاط ممیزه و پیشرو اندیشه اسلامی در حوزه زناشویی به شمار می‌آید. امام رضا علیه‌السلام با بینشی عمیق، به یکی از ظریف‌ترین مؤلفه‌های تحکیم روابط زناشویی، یعنی تقدم عاطفه‌ورزی و پیش‌نوازش بر عمل آمیزش، اشاره می‌فرماید. ایشان در بیانی ژرف، هم به «اهمیت» و هم به «چگونگی» و «فلسفه» این امر پرداخته و می‌فرمایند: «پیش از آمیزش، تا می‌توانی با همسرت رفتار شهوت‌انگیز داشته باش که این عمل سبب غلبه میل جنسی او شده و آثار آن در چهره‌اش نمایان می‌گردد، و در نتیجه او نیز همان خواسته‌ای را از تو خواهد داشت که تو از او می‌خواهی» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۲۲۱). در حدیثی دیگر می‌فرماید: «با همسرت هم‌بستر مشو مگر آن که پیش از آن، با بازی و شوخی و نوازش، وی را آماده کنی؛ این اعمال موجب تحریک میل غریزی زن، جمع‌آوری ماء النسل از قسمت‌های مختلف بدنش و ظهور آثار تمایل بیشتر در چهره‌اش می‌گردد» (همان). این رهنمودهای حکیمانه، حاکی از آن است که هر عمل مهمی نیازمند مقدماتی است که هم انجام آن را تسهیل می‌کند و هم ارزش و لذت آن را مضاعف می‌سازد. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله این نکته را به وضوح بیان کرده و فرموده‌اند: «آمیزش بدون مقدمه و عشق‌بازی با همسرش، مصداقی از ظلم است» (حمیری، ۱۴۱۳، ص ۱۶۰).

برای تحقق این پیوند پویا و نشاط‌آور، بر آراستگی متقابل تأکید ویژه نموده‌اند. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرمایند: «هر مردی موظف است خود را برای همسرش بیاراید، همان‌گونه که دوست دارد همسرش برای او آراسته باشد» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۲۹۶). می‌توان دریافت که سیره رضوی در تبیین نقش «پیش‌نوازش»، در حقیقت درکی عمیق از پیوند ناگسستنی بعد عاطفی و جنسی در رابطه زناشویی را به نمایش می‌گذارد. این نگاه، رابطه جنسی را از سطح یک عمل غریزی صرف فراتر برده و آن را به ابزاری برای تقویت

صمیمیت، افزایش سرمایه عاطفی رابطه و در نهایت، تحقق رضایت جنسی دو سویه تبدیل می‌کند. در تحلیل این احادیث و روایات مشابه، نکات برجسته‌ای مشاهده می‌شود که رویکرد متعالی آیین اسلام را نسبت به رضایت جنسی زنان تبیین می‌کند. نخست؛ تأکید بر دوطرفه بودن رابطه: زن و مرد باید هر دو از رابطه جنسی بهره برده و به ارضای کامل برسند. دوم؛ لزوم آگاهی‌بخشی: اشاره به عدم اطلاع برخی افراد، مؤید اهمیت آموزش و آگاهی‌بخشی در این حوزه است. سوم؛ جنبه آموزشی احادیث: این روایات در واقع نوعی آموزش مهارت و تربیت جنسی سالم به شمار می‌روند.

مکتب اسلام با وجود تمام تأکیدهایی که بر عفت‌ورزی زنان دارد، حیای بی‌جای آنان را در رابطه با شوهر مورد نکوهش قرار داده است. امام صادق علیه‌السلام در این زمینه تمایز دقیقی قائل شده و می‌فرماید: «خَيْرُ نِسَائِكُمُ الَّتِي إِذَا خَلَتْ مَعَ زَوْجِهَا خَلَعَتْ لَهُ دِرْعَ الْحَيَاءِ وَ إِذَا لَبَسَتْ لَبَسَتْ مَعَهُ دِرْعَ الْحَيَاءِ، بهترین زنان شما کسی است که هنگامی که با شوهرش خلوت کند، همان‌گونه که لباس را از تن برمی‌گیرد، حیا را نیز کنار بگذارد و هنگامی که [از خلوت] بیرون آمد و لباس پوشید، حیا را نیز [همچون لباس] بپوشد» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۳۲۴). این آموزه‌ها نشان می‌دهد که در منظومه فکری اسلام، تمایل به هم‌بستری با همسر هیچ منافاتی با مفهوم اصیل حیای مورد تأکید اسلام ندارد، بلکه حیای بی‌مورد در برابر شوهر - که می‌تواند مانع از تحقق رضایت جنسی مشترک گردد - مورد مذمت قرار گرفته است. در این چارچوب، اظهار علاقه و پیش‌قدمی در رابطه جنسی از فضایل زن شمرده می‌شود. همان‌گونه که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله فرموده‌اند: «زن باید برای شوهرش با نیکوترین عطرهايش خویش را معطر سازد، زیباترین لباس‌هایش را بپوشد و به بهترین صورت آرایش نماید و پیوسته خود را در معرض دید او قرار دهد» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۵۰۸).

علاوه بر آثار جسمانی، پیش‌نوازش‌ها دارای برکات روان‌شناختی عمیقی نیز هست. در روایتی از امام رضا علیه‌السلام به نقل از سلیمان جعفری آمده است: «إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ، فَلْيَكُنْ قَبْلَ ذَلِكَ مَلَاطِفَةً، فَإِنَّهُ الَّتِي لِقَلْبِهَا، وَ أَسَلْ لِسَخِيمَتِهَا، هرگاه یکی از شما قصد آمیزش با همسرش را نمود، پیش از آن با وی نرمی و ملاطفت کند که این کار برای قلب او [زن] سازگارتر و برای زدودن کینه و دل‌تنگی‌اش مؤثرتر است» (عیاشی، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۲۱).

نکته برجسته دیگر در این منظومه فکری، توجه همزمان به ابعاد عاطفی و روانی رابطه است. حدیث امام رضا علیه‌السلام که ملاطفت پیش از آمیزش را «برای قلب زن سازگارتر و برای زدودن کینه و دل‌تنگی‌اش مؤثرتر» می‌داند، گویای درکی عمیق از پیوند ناگسستنی بعد

عاطفی و جنسی در رابطه زناشویی است. این دیدگاه، رابطه جنسی را از سطح یک عمل غریزی صرف فراتر برده و آن را به ابزاری برای تقویت صمیمیت، التیام روانی و افزایش سرمایه عاطفی رابطه ارتقا می‌دهد. همچنین، تأکید متوازن بر حقوق و لذت جنسی زن، از دیگر وجوه ممتاز این آموزه‌هاست. با تفسیح «آمیزش بدون مقدمه» و توصیه به رسیدن همزمان زن و مرد به اوج لذت، اسلام به وضوح هرگونه خودخواهی و رابطه یک‌طرفه را نفی کرده و رضایت جنسی زن را نه یک امتیاز، که حقی اساسی در چارچوب ازدواج قلمداد می‌کند.

۳-۵. حق‌مندی جنسی زن و حرمت ترک انقطاعی رابطه

روابط جنسی مطلوب بین همسران نه تنها به تقویت پیوند عاطفی می‌انجامد، بلکه زمینه‌ساز تداوم و تعمیق ارتباط آنان در آینده می‌گردد. به نظر می‌رسد تجربه مثبت جنسی، نقش تعیین‌کننده‌ای در استمرار و ارتقای کیفیت رابطه زناشویی دارد. یکی از مستندات مهم این امر، روایت صفوان بن یحیی از امام رضا علیه‌السلام است که در پاسخ به پرسشی درباره مردی که به دلیل مصیبتی، همبستری با همسر جوانش را برای مدتی طولانی ترک کرده، فرمودند: «اگر چهار ماه او را ترک کرده باشد نه [گناهی مرتکب نشده]، پس از آن اگر ترک کند گناه کار خواهد بود، مگر اینکه با اذن و رضایت همسرش باشد» (ابن بابویه، ۱۴۰۴، ج ۳، ص ۴۰۵). بر اساس این روایت، خودداری مرد از نزدیکی با همسرش بیش از چهار ماه، موجب اثم خواهد بود؛ مگر آنکه زن به این امر راضی باشد (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴، ج ۲، ص ۱۴۱-۱۴۰). این حکم شرعی، به وضوح حق جنسی زن در رابطه زناشویی را به رسمیت می‌شناسد. افزون بر روابط جنسی، ترک کردن همسر به طور کلی جایز نیست، چنانکه قرآن کریم با بیانی ظریف می‌فرماید: «فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ، تمایل خود را به کلی متوجه یک طرف نسازید که دیگری را همچون زنی بلا تکلیف رها کنید» (نساء/۱۲۹).

بر این اساس، مرد می‌بایست به اندازه متعارف در کنار همسر خود حضور فیزیکی و عاطفی داشته باشد. برخی فقها با تبیین دقیق‌تر این حکم متذکر شده‌اند: «اگر نیاز جنسی زن با مدت مقرر تأمین نشود و احتمال افتادن به معصیت وجود داشته باشد، بر مرد واجب یا مستحب مؤکد است که پیش از پایان این مدت به خواسته وی پاسخ گوید» (مرعشی نجفی، ۱۴۰۶، ج ۲، ص ۲۰۸). این استنباط در حقیقت به ملاک اصلی حکم اشاره دارد و دایره مسئولیت مرد را گسترده‌تر در نظر می‌گیرد. شایان توجه است که حکم مذکور، حد نهایی تکلیف را بیان می‌کند؛ و گرنه حتی در شرایط عادی و در صورت ابراز میل جنسی از سوی زن،

شایسته است که مرد به خواسته وی توجه نماید. این روایت نیز مؤید ضرورت حفظ تعادل در ارتباط زوجین است و ترک رابطه زناشویی بیش از چهار ماه - جز با رضایت زن - در اسلام مذموم و ناپسند شمرده شده است.

حتی از منظر حقوقی نیز مرد مجاز نیست بدون عذر شرعی موجه، به مدت بیش از چهار ماه از آمیزش جنسی با همسرش خودداری کند. این مدت، حداکثر مجاز شرعی است و در صورت تخطی، زن حق شکایت از شوهر را خواهد داشت. یکی از دلایل بنیادین این حکم، قاعده دفع عسر و حرج است؛ زیرا خودداری طولانی مدت از رابطه جنسی ممکن است به ویژه برای زنان جوان موجب مشقت و آسیب‌های روانی-جسمانی گردد. در شریعت اسلام، تحمیل عسر و حرج حرام است (شهید ثانی، ۱۴۱۳، ج ۷، ص ۶۶-۶۵). این اصل با تأکیدات متعدد قرآن کریم همسویی کامل دارد: «وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ» (حج/۷۸)؛ «يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ» (بقره/۱۸۵).

در کاوش عمیق‌تر در سیره رضوی، مؤلفه «اهمیت هم‌بستری زوجین» به عنوان رکنی اساسی در مهندسی روابط زناشویی ترسیم می‌شود. روایت صریح امام رضا علیه‌السلام که ترک رابطه جنسی بیش از چهار ماه - جز با رضایت زن - را موجب اثم می‌شمارد، در حقیقت بیانگر یک نظام حقوقی پیشرفته در حوزه اخلاق جنسی خانواده است. نکته بدیع در این تحلیل، توجه به بُعد روان‌شناختی این حکم است. محدودیت چهارماهه را می‌توان به عنوان چارچوبی برای پیشگیری از «محرومیت هیجانی» و «سرخوردگی عاطفی» در روابط زناشویی تفسیر نمود. این نگاه با یافته‌های نوین روانشناسی خانواده که بر «تداوم تعاملات مثبت» به عنوان عاملی کلیدی در پایداری ازدواج تأکید می‌ورزند، همسویی قابل توجهی دارد. این آموزه‌ها در واقع «تمایز کیفی» رابطه انسانی را از غریزه حیوانی برجسته می‌سازد و بر ضرورت «توجه به زمان‌بندی عاطفی» در ارضای جنسی تأکید می‌ورزد. در سطح کلان‌تر، این دستورالعمل‌ها را می‌توان به عنوان یک «نظام نظارتی درون‌زا» در خانواده تحلیل نمود که با تنظیم تعادل در روابط جنسی، هم از استحکام نهاد خانواده حراست می‌کند و هم از بروز انحرافات اجتماعی پیشگیری می‌نماید.

۴-۵. آراستگی متقابل و کارکرد آن در تحکیم عفت درون خانوادگی

در منظومه فکری اهل بیت علیهم‌السلام، آراستگی متقابل همسران از جایگاهی ویژه در تحکیم بنیان خانواده برخوردار است. امام کاظم علیه‌السلام در بیانی ژرف، ارتباط مستقیم بین آراستگی مرد و عفت زن را تبیین نموده و می‌فرماید: «تَهَيِّتِ الرَّجُلَ لِلْمَرْأَةِ مِمَّا يَزِيدُ فِي

عفتها، آراستگی شوهر برای زن، از عواملی است که بر عفت او می‌افزاید» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۶، ص ۳۰۷؛ طبرسی، ۱۳۷۰، ص ۹۷). این آموزه‌ها نشان می‌دهد همان‌گونه که اسلام بر حفظ عفت و پاکدامنی تأکید نموده، یکی از راهکارهای عملی و پیشگیرانه برای تحقق این هدف، توجه مرد به آراستگی ظاهری است. این امر نه تنها موجب حفظ عفت زن می‌شود، بلکه به عنوان عاملی بازدارنده، هر دو طرف را از افتادن به ورطه گناه مصون می‌دارد. در تحلیل آموزه‌های مربوط به آراستگی متقابل، می‌توان به نگاه عمیق و چندبعدی اسلام به مقوله روابط زناشویی پی برد. تأکید بر آراستگی مرد در کنار زن، نشان‌دهنده نگاه متوازن اسلام به حقوق و تکالیف متقابل است که پایه‌های رابطه را بر اساس عدالت و توازن استوار می‌سازد. این رویکرد، آراستگی را از حوزه تکلیف یک‌طرفه خارج کرده و آن را به مسئولیتی مشترک تبدیل می‌نماید. از منظر پیشگیرانه، آراستگی درون‌خانوادگی با تأمین نیازهای عاطفی و زیبایی‌شناختی همسران، مانع از نگاه به بیرون از حریم خانواده می‌شود و با ایجاد فضایی اشباع شده از محبت و توجه، زمینه لغزش‌های اخلاقی را کاهش می‌دهد. این کارکرد محافظتی، به ویژه در جوامع امروزی که افراد در معرض تحریکات بصری فراوانی قرار دارند، از اهمیت مضاعفی برخوردار است. از سوی دیگر، توجه به ظاهر و آراستگی برای یکدیگر، زمینه افزایش مهر و محبت و تحکیم روابط عاطفی را فراهم می‌سازد؛ چرا که این توجه، نمادی عینی از اهمیت دادن به طرف مقابل و ارزش قائل شدن برای خواسته‌ها و ترجیحات اوست. این امر به تدریج سرمایه عاطفی رابطه را افزایش داده و پیوند بین زوجین را تقویت می‌کند. این نگاه جامع، نشان می‌دهد که آراستگی در منظومه فکری اسلام، نه یک امر تجملی یا سطحی، بلکه ابزاری کارآمد در خدمت تحکیم نهاد خانواده و تعالی روابط انسانی است.

آرایش برای زنان دارای ابعاد معنایی چندلایه و پیچیده‌ای است که از دیدگاه‌های گوناگون قابل بررسی است. برخی آن را نماد بهداشت، پاکیزگی و نظم می‌دانند؛ عده‌ای آن را وسیله‌ای برای ایجاد تنوع و لذت می‌شناسند؛ و گروهی نیز از آن به عنوان ابزاری برای تغییر حالت روانی خود بهره می‌برند. بدیهی است که نگرش زنان به آرایش به شدت تحت تأثیر تعریف فردی آنان از این مفهوم قرار دارد. بر اساس پژوهشی، مهم‌ترین دلایل آرایش زنان در سه دسته اصلی قابل دسته‌بندی است: (الف) دلایل اجتماعی مانند الزامات اجتماعی یا هم‌نوایی گروهی، دستیابی به فرصت‌های اجتماعی و تثبیت آرایش به عنوان بخشی از سبک زندگی؛ (ب) دلایل فردی مانند ساخت هویت جدید و خود آرمانی، پنهان‌سازی خود واقعی، عرصه‌ای برای اعمال قدرت و خلاقیت فردی؛ و (ج) دلایل روانی مانند افزایش

اعتماد به نفس، کسب رضایت بدنی، تغییر حالت روحی، لذت جویی، تنوع طلبی و برتری جویی (موحد و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۲۱-۱۲). زیبایی و زینت برای زنان نیز مفهومی خاص دارد به گونه‌ای که هر آنچه از جلوه‌های زیبایی آنان آشکار گردد، مصداق زینت محسوب می‌شود (فخرایی و اسلام‌پور کریمی، ۱۳۸۹).

در متون دینی، توصیه‌های متعددی در مورد آرایش و خودآرایی زنان وارد شده است. امام صادق علیه‌السلام در این زمینه می‌فرماید: «سزاوار نیست زن خود را بدون زینت رها کند، حتی اگر این زینت آویختن گردنبندی ساده باشد و شایسته نیست که خضاب را از دست خود دور کند، اگرچه با حنا یک‌بار بر دست خود بکشد، حتی اگر سالخورده باشد» (ابن بابویه، ۱۴۰۴، ج ۱، ص ۱۲۳). علل تأکید فراوان بر آراستگی متقابل همسران، نقش محوری این امر در ارتقای عفت و پاکدامنی به ویژه در زنان است. امام رضا علیه‌السلام نیز با تأکید بر همین علت‌شناسی تاریخی می‌فرماید: «زنان بنی‌اسرائیل تنها به این دلیل از عفت دست کشیدند که شوهرانشان خود را نمی‌آراستند» و در ادامه با بیان قاعده‌ای کلی تصریح می‌کند: «زن نیز از مرد همان انتظاری را دارد که مرد از او دارد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۳، ص ۱۰۲).

سیره عملی معصومین نیز گویای اهتمام ایشان به این مسئله است، چنان‌که امام صادق علیه‌السلام نقل می‌کند: «كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يُحَلِّي وُلْدَهُ وَ نِسَاءَهُ بِالذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ؛ حضرت سجاد علیه‌السلام همسر و دختران را با طلا و نقره می‌آراستند» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۶، ص ۴۷۵)^۱ از مجموعه این توصیه‌ها می‌توان استنباط نمود که زینت و آرایش زن - به معنای خاص آن - منحصر به محیط خانواده و برای همسر است (قمی، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۱۰۱) و ظهور آن در برابر نامحرم مجاز نمی‌باشد: «وَلَا يُبَدِّينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ» (نور/۳۱). با استناد به آیات و روایات، آراستگی متقابل همسران به منظور بهره‌مندی بیشتر از جاذبه‌های یکدیگر - به ویژه در حیطه روابط جنسی - امری ضروری تلقی می‌شود. در جامعه امروزی که بدن به بخشی از بازتاب اجتماعی دنیای مدرن تبدیل شده است (موحد و همکاران، ۱۳۸۹)، ضرورت توجه به آراستگی در حریم خصوصی همسران، بیش از گذشته آشکار می‌گردد. این رویکرد پیشگیرانه، سهم به‌سزایی در مصون‌سازی رابطه زناشویی در برابر انحرافات جنسی ایفا می‌نماید. از منظر روانشناسی اجتماعی، تأکید بر آراستگی متقابل را می‌توان به عنوان سازوکاری برای حفظ «سرمایه عاطفی» رابطه تحلیل نمود. این رویکرد با ایجاد چرخه مثبت توجه متقابل، هم به تقویت «خودکارآمدی جنسی» افراد کمک می‌کند

۱. همین روایت از امام صادق علیه‌السلام درباره آراستن همسر و فرزندان توسط حضرت علی علیه‌السلام و حضرت باقر علیه‌السلام نیز وارد شده است.

و هم با افزایش جذابیت درون‌خانوادگی، به صورت پیشگیرانه از «سرریز عاطفی» به بیرون از حریم خانواده جلوگیری می‌نماید.

نکتهٔ بدیع دیگر، توجه به بُعد «اقتصاد توجه»^۱ در این آموزه است. در جامعه امروز که «توجه» به کالایی کمیاب تبدیل شده، تأکید متون دینی بر آراستگی برای همسر، در واقع نوعی اولویت‌بندی در تخصیص منابع توجه را آموزش می‌دهد. این مدل، راهبردی هوشمندانه برای مصون‌سازی رابطه زناشویی در برابر گسست‌های ناشی از فقدان توجه متقابل ارائه می‌دهد. این الگو که بر «دوسویگی» و «متقابل بودن» آراستگی تأکید دارد، تصویری متوازن از روابط جنسیتی ارائه می‌دهد که هم از یک‌سونگری مردسالارانه فاصله گرفته و هم با افراط‌گری‌های فمینیستی در تقابل است.

۵-۵. سلامت‌محوری و طهارت در روابط زناشویی

از دیگر عوامل رفتاری مؤثر در تحقق رضایت جنسی همسران، رعایت بهداشت و طهارت جنسی است. نظافت و طهارت از بنیادی‌ترین اصولی است که کیفیت زندگی انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام در این زمینه می‌فرماید: «الطُّهُرُ نِصْفُ الْإِيْمَانِ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۷، ص ۲۳۷). تأکید بر پاکیزگی در آموزه‌های اسلامی چنان گسترده است که به سادگی نمی‌توان تمامی مصادیق آن را برشمرد. اسلام به طهارت و نظافت بدن، موی سر، صورت، دهان و دندان، خوراک، پوشاک، وسایل زندگی و هر آنچه با زندگی روزمره در ارتباط است، سفارش نموده و بر رعایت جنبه‌های بهداشتی آنها تأکید کرده است (طبرسی، ۱۳۷۰، ص ۶۴-۴۰؛ کلینی، ۱۳۶۳، ج ۶، ص ۴۸۹-۴۸۱).

بر اساس روایات متعدد، توصیه‌های دقیقی در مورد رعایت بهداشت پس از آمیزش جنسی

1. The Attention Economy

در چارچوب نظریه «اقتصاد توجه» که نخستین بار توسط «هربرت سایمون» در دهه ۱۹۷۰ مطرح شد، «توجه انسان» به عنوان یک منبع کمیاب و ارزشمند در عصر اطلاعات شناخته می‌شود. در دنیای امروز که افراد در معرض حجم انبوهی از محرک‌های بصری، رسانه‌ای و دیجیتالی قرار دارند، «توجه» به کالایی نادر و رقابتی تبدیل شده است. در این فضای پرهیاهو، هرگونه سرمایه‌گذاری برای جلب و حفظ توجه - از جمله آراستگی متقابل همسران در حریم خصوصی خانواده - را می‌توان به مثابه یک «استراتژی تخصیص بهینه منابع توجه» تفسیر کرد. این رویکرد نه تنها باعث تقویت پیوندهای درون‌خانوادگی و افزایش «سرمایه عاطفی» رابطه می‌شود، بلکه به عنوان یک سازوکار پیشگیرانه، از سرریز توجه به بیرون از کانون خانواده جلوگیری کرده و مصونیت اخلاقی و عاطفی زوجین را در برابر جاذبه‌های بیرونی تضمین می‌نماید. از این منظر، تأکید متون دینی بر آراستگی درون‌خانوادگی را می‌توان پاسخی خردمندانه به چالش‌های عصر حاضر در حیطه اقتصاد توجه دانست.

وارد شده است. امام رضا علیه السلام در این زمینه می‌فرمایند: «هنگامی که آمیزش را انجام دادی، مستقیم نایست و نشین، بلکه به پهلو راست بخواب، سپس برای ادرار کردن برخیز؛ چرا که با گذشت زمان، به اذن خداوند متعال از [شر] سنگ کلیه و مثانه در امان خواهی بود. آنگاه غسل کن» (علی بن موسی علیه السلام، ۱۳۸۱، ص ۴۲). این توصیه در روایات متعددی مورد تأکید قرار گرفته، از جمله در سخن امام صادق علیه السلام از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است: «إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ فَلَا يَغْتَسِلُ حَتَّى يَبُولَ مَخَافَةَ أَنْ يَتَرَدَّدَ بَيِّنَةُ الْمَنِيِّ فَيَكُونَ مِنْهُ دَاءٌ لَا دَوَاءَ لَهُ؛ هُنَّ كَمَا كُنْتَ تَسْمَعُ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ» (ابن اشعث، ۱۴۳۴، ج ۱، ص ۳۶). برخی روایات نیز به اهمیت زدودن موهای زائد ناحیه شرمگاهی (زهار) برای زنان و مردان با استفاده از نوره اشاره نموده‌اند (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۶، ص ۵۰۶-۵۰۵). برخی روایات نیز به لزوم نظافت اندام تناسلی پس از قضای حاجت اشاره دارند (همان، ج ۳، ص ۱۸). این تأکید به ویژه برای زنان از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ چرا که به دلیل مجاورت مقعد با دستگاه تناسلی، در صورت عدم رعایت صحیح نظافت، احتمال آلودگی مهبل به میکروب‌های موجود در مدفوع وجود دارد. همچنین باید از تماس دستی که با مقعد تماس یافته با دستگاه تناسلی خودداری گردد.

این دستورالعمل‌های بهداشتی که قرن‌ها پیش از توسعه علوم پزشکی مدرن ارائه شده‌اند، نشان‌دهنده توجه عمیق اسلام به جنبه‌های بهداشتی روابط زناشویی و نقش آن در تأمین سلامت فردی و اجتماعی است. شمار قابل توجهی از روایات به مسائل مربوط به حیض و نفاس و احکام مرتبط با آنها پرداخته‌اند. امام صادق علیه السلام در تبیین فلسفه ممنوعیت آمیزش جنسی در دوران حیض می‌فرماید: «الْمَرْأَةُ تَحِيضُ يَحْرُمُ عَلَيَّ زَوْجَهَا أَنْ يَأْتِيَهَا فِي فَرْجِهَا لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ، زَنَانٌ فِي دَوْرَانِ حِيضٍ قَرَارٌ مِي كَبِيرٌ وَ بَر شَوْهَرَانِ شَانِ حَرَامٌ اسْتِ كِه بَا أَنِهَا دَر اَيْن دَوْرَانِ آمِيْشِ كَنْنَد، بِه دَلِيْل فَرْمُوْدَه خُدَاوَنْد عَزْوَجَل: وَ بِه اَنَان نَزْدِيْكَ نَشُوِيْد تَا پَاك كَرْدَنْد» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۲، ص ۱۷).

در برخی روایات، یکی از علل کراهت آمیزش از طریق دبر، کثیف بودن آن ناحیه ذکر شده است. هنگامی که ابوبصیر از امام صادق علیه السلام می‌پرسد: آیا مرد می‌تواند با همسرش از پشت آمیزش کند؟ حضرت با ناراحتی فرمودند: «از اماکن کثیف زنان دوری کنید» (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۲۰، ص ۱۴۴). در روایات متعدد دیگری بر رعایت بهداشت در هنگام آمیزش جنسی تأکید شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این زمینه توصیه می‌فرمایند: «با همسرت آمیزش مکن مگر اینکه برای خود و برای او دستمال جداگانه‌ای داشته باشی و با یک دستمال [هر دو] را پاک نکنی» (ابن بابویه، ۱۴۰۴، ج ۳، ص ۵۵۲-۵۵۱).

علاوه بر این، بر اساس احکام اسلامی، انجام غسل و تطهیر پس از آمیزش جنسی از واجبات شمرده شده که نشان‌دهنده نهایت دقت و توجه اسلام به بهداشت جنسی است (نوری، ۱۴۰۸، ص ۴۴۷-۴۴۸).

در تحلیل مؤلفه «رعایت بهداشت در آمیزش» از منظر سیره رضوی، با نظامی جامع از دستورالعمل‌های بهداشتی روبرو می‌شویم که قرن‌ها پیش از توسعه علوم پزشکی مدرن، پایه‌های سلامت جنسی را بنیان نهاده است. توصیه امام رضا علیه‌السلام مبنی بر ادرار کردن پس از آمیزش و پرهیز از فاصله انداختن بین انزال و غسل، نشان‌دهنده درکی عمیق از فیزیولوژی دستگاه ادراری-تناسلی است؛ دستوری که امروزه در پزشکی مدرن به عنوان روشی برای پیشگیری از عفونت‌های مجاری ادراری شناخته می‌شود و گویای بینش علمی پیشگامانه در متون اسلامی است. این آموزه‌ها صرفاً به حوزه بهداشت فردی محدود نبوده، بلکه دارای بُعدی رابطه‌ای و اجتماعی است. تأکید بر استفاده از دستمال جداگانه برای زن و مرد، گام نخست در پیشگیری از انتقال عفونت‌های متقابل و حفظ سلامت هر دو طرف به شمار می‌رود. از منظر روان‌شناختی، رعایت بهداشت جنسی تأثیر مستقیمی بر کیفیت روابط زناشویی دارد، چرا که احساس طهارت و پاکیزگی نه تنها موجب آرامش روانی می‌شود، بلکه زمینه صمیمیت بیشتر و کاهش موانع عاطفی در برقراری رابطه را فراهم می‌سازد. نکته برجسته دیگر، تجلی «اخلاق مراقبت از خود و دیگری» در این دستورالعمل‌هاست؛ آنجا که بهداشت از تکلیفی فردی به مسئولیتی مشترک ارتقا می‌یابد، در واقع «مسئولیت‌پذیری متقابل» در رابطه شکل می‌گیرد که خود پایه‌ای برای اعتماد و احترام متقابل است. این آموزه‌ها در مجموع، الگویی از «پزشکی پیشگیرانه» را در حیطه سلامت جنسی ارائه می‌دهند که نه تنها با دانش امروزی همسو است، بلکه از منظر تقویت روابط بین فردی و اخلاق مراقبت نیز حائز اهمیت فراوان می‌باشد.

۶-۵. حرمت ایداء در انواع آمیزش

در منظومه فکری اسلام، رضایت جنسی همسران از چنان جایگاهی برخوردار است که بر اساس دیدگاه فقهاء معاصر، آمیزش جنسی از طریق دُبر دارای کراهت شدید است. این حکم تا آنجا پیش می‌رود که در صورت ایجاد آزار و اذیت برای زن یا عدم رضایت وی، این عمل حرام تلقی می‌شود (نجفی جواهری، ۱۳۶۲، ج ۲۹، ص ۱۱۱؛ طباطبایی یزدی، ۱۴۲۰، ج ۵، ص ۵۰۳). بر این اساس، عدم تحقق حتی یکی از دو شرط عدم اذیت و رضایت کامل، موجب حرمت این نوع آمیزش جنسی خواهد بود (خمینی و همکاران، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۲۶۰؛ نجفی جواهری، ۱۳۶۲، ج ۲۹، ص ۱۰۶).

با توجه به ملاحظات متعدد، تحقق همزمان این دو شرط در عمل دشوار و نزدیک به غیرممکن ارزیابی می‌شود. در تأیید این دیدگاه، فتح بن یزید جرجانی روایت می‌کند: «كَتَبْتُ إِلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مِثْلِهِ فَوَرَدَ الْجَوَابُ سَأَلْتُ عَمَّنْ أَتَى جَارِيَةً فِي دُبُرِهَا وَ الْمَرْأَةُ لُعْبَةٌ فَلَا تُؤَدَى وَ هِيَ حَرْثٌ كَمَا قَالَ اللَّهُ؛ هَمِينَ مَسْئَلَهُ رَأَى بِه صُورَتِ كَتَبِي أَمَامَ رَضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ پُرسیدم و در پاسخ نوشتند: زن وسیله بازی و کامرانی انسان است؛ نباید او را آزار داد و همانگونه که خداوند او را کشتگاه خوانده، باید در کشتگاه بذر افشاند» (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۲۰، ص ۱۴۴). در روایت دیگری نیز هنگامی که از ایشان درباره همین موضوع سؤال شد، فرمودند: «همسرت عروسک و مایه عشق زندگی توست؛ پس او را با این کار نیازار» (فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۲۵۴).

چنان که از این روایت به وضوح برداشت می‌شود، رضایت جنسی طرفین در هنگام آمیزش از اصول اساسی مورد تأکید اسلام است. هرگاه یکی از زوجین در رابطه زناشویی احساس ناخوشایند یا تنفر داشته باشد، دستیابی به رضایت جنسی میسر نخواهد بود. افزون بر این، با توجه به عدم امکان رعایت کامل مسائل بهداشتی در این نوع آمیزش، این عمل در درازمدت موجب کاهش تداوم و لذت جنسی برای هر دو طرف خواهد شد. در تحلیل مؤلفه «کرامت‌مداری و حرمت‌ایذاء در انواع آمیزش» از منظر سیره رضوی، با نظام اخلاقی پیچیده‌ای روبرو می‌شویم که بر سه محور «رضایت»، «سلامت» و «کرامت انسانی» استوار شده است. استدلال امام رضا علیه‌السلام در حقیقت بنیان‌های فلسفی رابطه زناشویی را بر محور «لذت متقابل» و «عدم ایذاء» قرار می‌دهد. این نگاه، رابطه جنسی را از سطح یک عمل غریزی صرف فراتر برده و آن را به عرصه‌ای برای تحقق «کرامت رابطه‌ای» تبدیل می‌کند.

۷-۵. تأثیر تغذیه در تقویت قوای جنسی

در منظومه تعالیم رضوی، توجه به نقش تغذیه در تقویت قوای جنسی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. امام رضا علیه‌السلام در بیانی گویا فرموده‌اند: «اللَّحْمُ بِالْبَيْضِ يَزِيدُ فِي الْبَاهِ، خُورْدَنِ گوشت همراه با تخم مرغ، غریزه جنسی را افزایش می‌دهد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹، ص ۲۸۰). این توصیه در قالب مجموعه‌ای از رهنمودهای تغذیه‌ای در سیره معصومین علیه‌السلام تبلور یافته است. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله مصرف خرمای برنی را به دلیل فواید متعدد آن، از جمله افزایش قدرت آمیزش جنسی توصیه فرموده‌اند (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۶، ص ۳۸۴). امام صادق علیه‌السلام نیز در تشریح خواص پیاز می‌فرمایند: «كُلُوا الْبَصَلِ فَإِنَّ فِيهِ ثَلَاثَ خِصَالٍ: يُطَيِّبُ النَّكْهَةَ، وَيَشَدُّ اللَّثَّةَ، وَيَزِيدُ فِي الْمَاءِ وَالْجِمَاعِ، بِبِازِ بخورید؛ چرا

که در آن سه ویژگی است: بوی دهان را پاکیزه می‌کند، لثه را قوی می‌سازد و آب کمر و قدرت جماع را افزایش می‌دهد» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۶، ص ۳۷۴). همچنین از ایشان نقل شده که مصرف سویق با روغن زیتون را برای تقویت قوای جنسی مفید دانسته‌اند: «شُرْبُ السَّوِيقِ بِالزَّيْتِ يُنْبِتُ اللَّحْمَ، وَيَشُدُّ الْعَظْمَ، وَيُرِقُّ الْبَشْرَةَ، وَيَزِيدُ فِي الْبَاهِ، نُوْشِدْنَ قَاوُوْتِ بَا رُوْغْنَ زَيْتُوْنَ، گوشت را می‌رویانند، استخوان را محکم می‌سازد، پوست را نازک و لطیف می‌کند و قدرت جنسی را افزایش می‌دهد» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۶، ص ۳۰۶).

این دستورات تغذیه‌ای - در کنار توصیه‌های بهداشتی در دوران بارداری و تبیین وظایف جنسی همسران - همگی در جهت تأمین و ارتقای سلامت جنسی زوجین بوده و از این طریق، در تحقق رضایت جنسی آنان نقش بسزایی ایفا می‌کنند. نتیجه بهره‌گیری از مواد غذایی سفارش شده در روایات معصومین علیهم‌السلام، تقویت قوای جسمانی و میل جنسی است که در نهایت، زمینه لازم برای دستیابی به رضایت جنسی را فراهم می‌سازد.

در تحلیل مؤلفه «تأثیر تغذیه در تقویت قوای جنسی» از منظر سیره رضوی، با نظامی جامع روبرو می‌شویم که ارتباط عمیقی بین تغذیه، فیزیولوژی و سلامت جنسی برقرار می‌سازد. توصیه‌های غذایی امام رضا علیه‌السلام - از ترکیب گوشت با تخم مرغ تا مصرف خرما، پیاز و سویق با روغن زیتون - از درکی پیشاپزشکی از ارتباط «بیوشیمی تغذیه» با «فیزیولوژی جنسی» حکایت دارد. این نگاه، بدن انسان را به مثابه نظامی یکپارچه می‌نگرد که سلامت جنسی در آن، متأثر از کیفیت سوخت و سازی است که از طریق تغذیه تأمین می‌شود.

نکته برجسته در این آموزه‌ها، توجه همزمان به «کمیت» و «کیفیت» عملکرد جنسی است. وقتی امام صادق علیه‌السلام از افزایش «آب کمر و قدرت جماع» سخن می‌گویند، در واقع هم به جنبه‌های فیزیولوژیک (تولید مایع منی) و هم به بُعد روانی - عملکردی (قدرت و میل جنسی) توجه دارند. این نگاه همه‌جانبه، سلامت جنسی را در چارچوب کلی سلامت جسمانی قرار می‌دهد. این دستورالعمل‌های تغذیه‌ای در کنار سایر توصیه‌های بهداشتی و اخلاقی، در واقع الگویی از «سبک زندگی سلامت‌محور» ارائه می‌دهند که در آن، رضایت جنسی نه به عنوان هدفی مستقل، بلکه به عنوان پیامد طبیعی سلامت کلی بدن قلمداد می‌شود.

۸-۵. پرهیز از مکان و زمان حرام در آمیزش

در نظام تربیتی اسلام، با توجه به اهمیت ویژه آمیزش جنسی همسران و نقش محوری آن در تأمین رضایت جنسی، آداب و دستورالعمل‌های خاصی برای مکان و زمان این رابطه تشریح شده است. بر اساس روایات منسوب به امام رضا علیه‌السلام، حتی عوامل نجومی و فلکی

می‌توانند بر آمیزش جنسی و انعقاد نطفه تأثیرگذار باشند (علی بن موسی علیه‌السلام، ۱۳۸۱، ص ۳۰۲).

از جمله مکان‌های تحریم شده برای روابط جنسی، مساجد هستند. امام رضا علیه‌السلام در این زمینه تصریح فرموده‌اند: «هنگامی که جنب هستی داخل مسجد مشو و همچنین زن حائض به مسجد داخل نشود» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۸، ص ۹۱). به عبارت دیگر، از آنجا که آمیزش جنسی منجر به جنابت می‌شود، ورود با حالت جنابت به اماکن مقدس گناه محسوب می‌شود. افزون بر این، حرمت و قداست چنین مکان‌هایی، بر حرمت انجام آمیزش جنسی در آنها تأکید مضاعف دارد.

تأکید بر پنهان‌نگهداشتن روابط زناشویی از دید دیگران در روایات متعدد مورد توجه قرار گرفته است. در سیره عملی امام سجاد علیه‌السلام نیز آمده است که: «هنگامی که حضرت قصد هم‌بستری با همسرشان را داشتند، خدمتکاران را مرخص می‌کردند، درها را می‌بستند و پرده‌ها را می‌افکندند» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۵۰۰). پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله در این رابطه هشدار داده‌اند: «اگر کسی با همسرش آمیزش کند و در آن خانه کودک بیداری وجود داشته باشد که آنان را ببیند یا صدایشان را بشنود، آن کودک در بزرگسالی زناکار خواهد شد» (همان). بر اساس روایات معصومین علیهم‌السلام و منابع اسلامی، این مراقبت‌ها در پیشگیری از انحرافات جنسی آینده کودکان مؤثر است. تأثیر روانی و تکوینی هم‌بستری در حضور کودک به حدی است که ممکن است به گرایش وی به فحشا در آینده بینجامد. در تحلیل مؤلفه «عدم جماع در مکان‌ها و زمان‌های خاص» از منظر سیره رضوی، با نظام پیچیده‌ای روبرو می‌شویم که رابطه تنگاتنگی بین فضا، زمان و تجربه جنسی برقرار می‌سازد. دستورالعمل‌های مطرح شده توسط امام رضا علیه‌السلام - از ممنوعیت آمیزش در اماکن مقدس مانند مساجد تا تأکید بر عوامل نجومی - در حقیقت بیانگر درکی عمیق از «جغرافیای تقدس» و «زمان‌شناسی تکوینی» در روابط زناشویی است. از منظر روانشناسی محیطی، این توصیه‌ها را می‌توان به عنوان سازوکاری برای ایجاد «تمایز معناشناختی» بین فضاهای زندگی روزمره تفسیر نمود؛ چنان‌که وقتی رابطه جنسی از اماکن عمومی و مقدس به حریم خصوصی محدود می‌شود، در واقع نوعی «نظم نمادین» در زندگی ایجاد می‌گردد که به تجربه جنسی عمق و تقدس می‌بخشد. هشدار پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله درباره تأثیر منفی مشاهده یا شنیدن روابط زناشویی توسط کودکان، نشان‌دهنده درکی پیشرفته از مفهوم «تروماهای تکوینی» و «برنامه‌ریزی ناخودآگاه» در روانشناسی عمق است که رابطه جنسی را در چارچوب «بوم‌شناسی خانواده» قرار داده و بر مسئولیت تربیتی والدین

در قبال شکل‌گیری سالم تمایلات جنسی فرزندان تأکید می‌ورزد. در سطح کلان‌تر، این دستورالعمل‌ها را می‌توان به عنوان بخشی از «نظام معنابخشی» به تجربه جنسی تحلیل نمود که با ایجاد حریم‌های مقدس زمانی و مکانی، رابطه زناشویی را از سطح یک نیاز زیستی به عرصه‌ای برای تجلی معنویت ارتقا می‌دهد. این الگو که همزمان به ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی توجه دارد، می‌تواند به عنوان چارچوبی برای بازتعریف «اخلاق مکانی» در روابط جنسی جوامع مدرن مورد توجه قرار گیرد.

مؤلفه‌های کلیدی رضایت جنسی از منظر رضوی			
ردیف	مؤلفه	مفهوم کلیدی	مصادیق رفتاری
۱	اعتدال جنسی	پرهیز از افراط و تفریط	رعایت حد نیاز و مشروعیت رابطه
۲	پیش‌نوازش	تقدم عاطفه‌ورزی بر آمیزش	ملاطفت، نوازش، گفتگوی عاطفی
۳	حق‌مندی زن	به رسمیت شناختن حق جنسی زن	پرهیز از ترک انقطاعی رابطه
۴	آراستگی متقابل	افزایش جذابیت و عفت درون‌خانوادگی	توجه به ظاهر و بهداشت فردی
۵	سلامت‌محوری	رعایت بهداشت و طهارت	غسل، نظافت، پرهیز از آمیزش در ایام ممنوع
۶	تغذیه	تقویت قوای جنسی	مصرف غذاهای مقوی

جدول ۱: مؤلفه‌های کلیدی رضایت جنسی از منظر رضوی

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش با واکاوی نظام‌مند روایات حوزه رضایت جنسی همسران، الگویی جامع و چندبُعدی را ارائه می‌نماید که در آن ابعاد زیستی، عاطفی، اخلاقی و معنوی رابطه زناشویی در تعامل پویا با یکدیگر قرار می‌گیرند. یافته‌ها حاکی از آن است که از منظر رضوی، رضایت جنسی صرفاً یک فرآیند فیزیولوژیک نیست، بلکه سازه‌ای پیچیده متشکل از مؤلفه‌های رفتاری، شناختی و هیجانی است که در بستر ازدواج شکل می‌گیرد و تثبیت می‌شود. محوریت «اعتدال» به عنوان اصل راهبردی، نشان‌دهنده نگاه متوازن اسلام به گزینه

جنسی است که از یک سو با نفی رهبانیت، بهره‌گیری از لذت‌های حلال را توصیه و از سوی دیگر با پرهیز از افراط، چارچوبی اخلاقی-سلامتی برای این رابطه ترسیم می‌نماید. در این میان، تأکید بر «تقدم عاطفه‌ورزی و پیش‌نوازش» بر عمل آمیزش، گویای درکی عمیق از پیوند ناگسستنی ابعاد روانی و زیستی رابطه جنسی است؛ رویکردی که همسویی قابل توجهی با یافته‌های علوم جنسی مدرن در خصوص اهمیت آماده‌سازی هیجانی و روانی برای تحقق رضایت دوسویه، به ویژه در زنان دارد. به رسمیت شناختن «حق‌مندی جنسی زن» و تعیین حد شرعی برای ترک رابطه، علاوه بر بنیان‌گذاری یک نظام حقوقی پیشرفته در خانواده، سازوکاری برای پیشگیری از محرومیت هیجانی و تضمین پویایی رابطه زناشویی محسوب می‌شود. همچنین، تأکید بر «آراستگی متقابل» نه به عنوان امری تجملی، بلکه به مثابه راهبردی برای تقویت سرمایه عاطفی رابطه و مصون‌سازی درون‌خانوادگی در برابر انحرافات، و نیز توصیه‌های دقیق «بهداشت و طهارت جنسی» که قرن‌ها پیش از توسعه پزشکی مدرن ارائه شده، بیانگر نگاه همه‌جانبه و پیشگیرانه اسلام به سلامت جنسی است. این پژوهش با استخراج و تحلیل این مؤلفه‌ها در چارچوب منظومه فکری امام رضا علیه‌السلام، نشان می‌دهد که سیره رضوی قادر به ارائه الگویی منسجم، انعطاف‌پذیر و مبتنی بر فطرت است که می‌تواند هم به عنوان نقشه راهی عملی برای زوجین مسلمان و هم به عنوان چهارچوبی نظری برای مطالعات بین‌رشته‌ای در حوزه خانواده و سلامت جنسی در جوامع معاصر مورد بهره‌برداری قرار گیرد. این الگو با تلفیق دانش وحیانی و توجه به نیازهای چندبُعدی انسان، پاسخی جامع به چالش‌های رابطه زناشویی در عصر حاضر ارائه می‌دهد.

منابع و مأخذ

- قرآن کریم، (۱۳۸۹ش)، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر، قم، انتشارات علی ابن ابی طالب علیه السلام.
- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله، (۱۴۰۴ق.)، شرح نهج البلاغه، قم، آیه الله مرعشی نجفی.
- ابن ابی جمهور، محمد بن علی، (۱۴۰۵ق.)، عوالی الآلی، قم، سیدالشهدا علیه السلام.
- ابن اشعث، محمد بن محمد، (۱۴۳۴ق.)، الجعفریات (الأشعثیات)، کربلا، العتبة الحسینیة المقدسة.
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۴۰۴ق.)، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۴۱۶ق.)، الخصال، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۷۶ش.)، الأمالی، تهران، کتابچی.
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۷۸ق.)، عیون اخبار الرضا علیه السلام، تهران، جهان.
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۴۰۸ق.)، علل الشرائع، بیروت، الأعمی للمطبوعات.
- ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی، (۳۸۵ق.)، دعائم الاسلام، قم، آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث.
- ابن عربی، محی الدین، (۱۳۸۸ش.)، تهذیب اخلاق، مترجم: زاهد ویسی، تهران، حامی.
- ابن شعبه، حسن بن علی، (۱۳۸۴ش.)، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه وآله، مترجم: صادق حسن زاده، قم، آل علی علیه السلام.
- احسان بخش، صادق، (۱۳۷۴ش.)، نقش دین در خانواده، رشت، جاوید.
- امام رضا علیه السلام، علی بن موسی، (۱۴۰۶ق.)، فقه الرضا علیه السلام، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث.
- امینی، ابراهیم، (۱۳۶۸ش.)، آیین تربیت، تهران، اسلامی.
- امینی، ابراهیم، (۱۳۷۳ش.)، آئین همسر داری یا اخلاق خانواده، تهران، اسلامی.
- انصاریان، حسین، (۱۳۷۶ش.)، نظام خانوادگی در اسلام، قم، ام ایها سلام الله علیها.
- اوحدی، بهنام، (۱۳۸۴ش.)، تمایلات و رفتارهای جنسی طبیعی و غیر طبیعی انسان، اصفهان، صادق هدایت.
- آلبرت، ایس، (۱۳۷۵ش.)، زوج درمانی، مترجم: جواد صالحی فردی و سید امیر امین یزدی، تهران، میثاق.
- بروجردی، سید حسین و دیگران، (۱۳۸۶ق.)، منابع فقه شیعه (ترجمه جامع احادیث الشیعه)، تهران، فرهنگ سبز.
- بستان، حسین، (۱۳۸۸ش.)، اسلام و تفاوت‌های جنسیتی، تهران، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بستان، حسین، (۱۳۸۸ش.)، اسلام و جامعه‌شناسی خانواده، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بهشتی، احمد، (۱۳۸۵ش.)، خانواده در قرآن، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.

- پاک نژاد، سید رضا، (۱۳۶۰ش)، **ازدواج مکتب انسان سازی**، تهران، اسلامیه.
- حرعاملی، محمد بن حسن، (۱۴۱۶ق)، **تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه**، قم، آل البیت علیهم السلام لإحياء التراث.
- حرعاملی، محمد بن حسن، (۱۳۶۶ش)، مترجم: علی صحت، تهران، ناس.
- حلی، حسن بن یوسف، (۱۴۱۳ق)، **قواعد الأحكام فی معرفة الحلال و الحرام**، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- حمیری، عبدالله بن جعفر، (۱۴۱۳ق)، **قرب الإسناد**، قم، آل البیت علیهم السلام لإحياء التراث.
- خمینی، روح الله و همکاران. (۱۳۸۱ش)، **توضیح المسائل (امام و مراجع)**، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- خمینی، روح الله، (۱۳۶۸ش)، **تحریر الوسیله**، قم، اسلامیه.
- سالاری فر، محمدرضا، (۱۳۸۷ش)، **خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی**، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- شهید ثانی، زین الدین جعی عاملی، (۱۴۱۳ق)، **مسالك الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام**، قم، معارف اسلامی.
- شیخ الاسلامی، سید حسین، (۱۳۷۸ش)، **ترجمه غرر الحکم**، قم، انصاریان.
- صانعی، صفدر، (۱۳۷۲ش)، **بهداشت ازدواج از نظر اسلام**، تهران، عطائی.
- طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم، (۱۴۲۰ق)، **العروة الوثقی**، قم، مؤسسه النشر الإسلامی.
- طبرسی، حسن بن فضل، (۱۳۷۰ش)، **مکارم الأخلاق**، قم، شریف رضی.
- طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۵۲ش)، **مجمع البیان**، مترجم احمد بهشتی و دیگران، تهران، فراهانی.
- طلایی زاده، فخری و بختیارپور، سعید، (۱۳۹۵ش)، **رابطه رضایت زناشویی و رضایت جنسی با سلامت روان زوجین**، اندیشه و رفتار در روانشناسی بالینی، ۴۰، ۴۶-۳۷.
- طوسی، محمد بن حسن، (۱۴۰۷ق)، **تهذیب الأحكام**، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
- علی اکبری دهکردی، مهناز، (۱۳۸۹ش)، **رابطه عملکرد جنسی زنان با سازگاری زناشویی**، علوم رفتاری، ۴(۳)، ۱۹۹-۲۰۶.
- علی بن موسی علیه السلام، (۱۳۸۱ش)، **طب الرضا علیه السلام**، مترجم: نصیرالدین امیرصادقی، تهران، معراجی.
- عیاشی، محمد بن مسعود، (۱۳۸۰ق)، **تفسیر العیاشی**، تهران، مکتبه العلمیه الاسلامیه.
- فخرایی، فرزانه، اسلام پور کریمی، حسن، (۱۳۸۹ش)، **نگاهی کوتاه به زینت و خودآرایی از منظر آیات و روایات**، بانوان شیعه، ۲۳، ۱۸۸-۱۶۹.
- فقیهی، علی نقی، (۱۳۸۷ش)، **تروییت جنسی**، قم، دارالحديث.

فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، (۱۴۱۵ق)، **تفسیر الصافی**، تهران، مکتبه الصدر.
فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، (۱۴۰۳ق)، **المحجّة البيضاء فی تهذیب الإحیاء**، بیروت، الأعمی للمطبوعات.

قمی، علی بن ابراهیم، (۱۴۰۴ق)، **تفسیر القمی**، قم، دارالکتاب.
کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۶۳ش)، **الکافی**، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
کجباف، محمدباقر، (۱۳۸۷ش)، **روان‌شناسی رفتار جنسی (نظریه‌ها و دیدگاه‌ها)**، تهران، روان.
متقی‌فر، غلامرضا، (۱۳۸۸ش)، **درآمدی بر نظام اخلاق جنسی در اسلام**، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).

مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۴ق)، **مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول**، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
مرعشی نجفی، شهاب‌الدین، (۱۴۰۶ق)، **منهاج المؤمنین**، قم، کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره).

مصطفوی، سید جواد، (۱۳۷۰ش)، **بهشت خانواده**، قم، قدس.
مطهری، احمد، (۱۳۶۰ش)، **کنترل رابطه جنسی**، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
مطهری، مرتضی، (۱۳۸۱ش)، **اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب**، تهران، صدرا.
مکارم شیرازی، ناصر، (۱۴۲۴ق)، **النکاح**، قم، الإمام علی بن ابی طالب.
موحد، مجید و همکاران، (۱۳۸۹ش)، **آرایش و زندگی اجتماعی دختران جوان**، زن در توسعه و سیاست، ۸(۱)، ۷۹-۱۰۵.

موسوی، سید عباس و امامی‌راد، احمد، (۱۳۹۸ش)، **رضایت جنسی همسران**، تهران، پژوهشکده باقرالعلوم علیه‌السلام.

نجفی جواهری، محمد حسن، (۱۳۶۲ش) **جواهر الکلام**، بیروت دار إحياء التراث العربی.
نورعلیزاده میانجی، مسعود، (۱۳۹۵ش)، **شخصیت متعالی و سلامت روانی در پرتو خداآگاهی**، تهران، پژوهشکده باقرالعلوم علیه‌السلام.

نوری، حسین بن محمدتقی، (۱۴۰۸ق)، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، بیروت، آل‌البیت علیه‌السلام لإحياء التراث.

Breznyak, Michael & Whisman, Mark A. (2004). Sexual desire and relationship functioning ;It's effect of marital satisfaction and power. *Journal of Sex and Marital Therapy*. 199-217, (3)30 ,

Greef, Abraham.P. (2000). Charactersiecs of families that function well. *J Fam Issu*. 963 -948, (8)21 ,

Jiang ,Hong & and colleagues.(2015). Family functioning ,marital satisfac-

tion and social support in hemodialysis patients and their spouses .Stress Health.166-74 ,(2)31 ,
Young, Michael, & colleagues. (2000). Sexual satisfaction among married women. Psychol· Rep, 86 (3, 2), 1107-22.

References

- Holy Quran. (2010). Translated by Makarem Shirazi, Naser. Qom: Ali ibn Abi Talib (Peace Be Upon Him) Publications.
- Aḥmadī, Aḥmad. (1368). Rāvan-shināsī-i rishah-i ‘ilal-i jun’ī. Tehran: Amīr Kabīr.
- Al-Barāzjandī, Ibrāhīm ibn Muḥammad. (1413). Al-Muḥīṭ al-A‘zam fī Ta’līf al-Qur’ān al-Majīd. Qom: Āl al-Bayt (‘alayhim al-salām).
- Albert, Ellis. (1375). Zawj-darmānī. (Jawwād Ṣāliḥī Fidurdī & Sayyid Amīr Amīn Yazdī, Trans.). Tehran: Mīthāq.a
- Al-Ḥillī, al-Ḥasan ibn Yūsuf. (1413). Qawā‘id al-Aḥkām fī Ma‘rifat al-Ḥalāl wa al-Ḥarām. Qom: Jāmi‘ah Mudarrisīn Ḥawzah ‘Ilmīyah.
- Al-Ḥurr al-‘Āmilī, Muḥammad ibn al-Ḥasan. (1366). Wasā’il al-Shī‘ah. (‘Alī Ṣiḥḥat, Trans.). Tehran: Nās.
- Al-Ḥurr al-‘Āmilī, Muḥammad ibn al-Ḥasan. (1416). Tafṣīl Wasā’il al-Shī‘ah ilā Taḥṣīl Masā’il al-Sharī‘ah. Qom: Āl al-Bayt (‘alayhim al-salām).
- Alī Akbarī Dihkurdī, Mihnāz. (1389). Rābiṭah ‘Amalkard Jinsī Zanān bā Sāzgarī Zanāshūyī. ‘Ulūm Raftārī, 4(3), 199-206.
- Alī ibn Mūsā (‘alayhi al-salām). (1381). Ṭibb al-Riḍā (‘alayhi al-salām). (Naṣīr al-Dīn Amīr Ṣādiqī, Trans.). Tehran: Mi‘rājī.
- Al-Kulaynī, Muḥammad ibn Ya‘qūb. (1363). Al-Kāfi. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmīyah.
- Al-Majlisī, Muḥammad Bāqir. (1404). Mir’āt al-‘Uqūl fī Sharḥ Akhbār Āl al-Rasūl. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmīyah.
- Al-Nūrī, Ḥusayn ibn Muḥammad Taqī. (1408). Mustadrak al-Wasā’il wa Mustanbat al-Masā’il. Beirut: Āl al-Bayt (‘alayhim al-salām).
- Al-Ṭabarsī, al-Faḍl ibn al-Ḥasan. (1352). Majma‘ al-Bayān. (Aḥmad Bihishtī & colleagues, Trans.). Tehran: Farāhānī.
- Al-Ṭabarsī, al-Ḥasan ibn al-Faḍl. (1370). Makārim al-Akhlāq. Qom: Sharīf Raḍī.
- Al-Ṭūsī, Muḥammad ibn al-Ḥasan. (1407). Tahdhīb al-Aḥkām. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmīyah.
- Amīnī, Ibrāhīm. (1368). Āyīn-i Tarbiyat. Tehran: Islāmī.
- Amīnī, Ibrāhīm. (1373). Āyīn-i Hamsardārī yā Akhlāq-i Khānavādah. Tehran: Islāmī.
- Anṣārīyān, Ḥusayn. (1376). Niẓām-i Khānavādagī dar Islām. Qom: Umm Abīhā SalāmuLlāh ‘alayhā.
- Awahdī, Bihnām. (1384). Tamāyilāt wa Raftār-hā-yi Jinsī-i Ṭabī‘ī wa Ghayr-i

- Tabī'ī-yi Insān. Isfahan: Şādiq Hidāyat.
- Ayyāshī, Muḥammad ibn Mas'ūd. (1380). Tafsīr al-'Ayyāshī. Tehran: Maktabat al-'Ilmīyah al-Islāmīyah.
- Bihishfī, Aḥmad. (1385). Khānavādah dar Qur'ān. Qom: Daftar Tablīghāt Islāmī.
- Bistān, Ḥusayn. (1388). Islām va Jāmi'ah-shināsī-yi Khānavādah. Qom: Pizhūhishgāh Ḥawzah wa Dānishgāh.
- Bistān, Ḥusayn. (1388). Islām va Tafāwut-hā-yi Jinsiyatī. Tehran: Pizhūhishgāh Ḥawzah wa Dānishgāh.
- Breznayak, Michael., & Whisman, Mark A. (2004). Sexual desire and relationship functioning; It's effect of marital 'satisfaction and power. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 30(3), 199-217.
- Burūjirdī, Sayyid Ḥusayn & colleagues. (1386). Manābi'-i Fiqh-i Shī'ah (Tarjumah-i Jāmi' Ahādīth al-Shī'ah). Tehran: Farhang Sabz.
- Fakhrayī, Farzānah, Islāmpūr Karīmī, Ḥasan. (1389). Nigāhī-yi Kūtāh bi Zīnat wa Khūd-Ārayī az Manzar-i Āyāt wa Rivāyāt. *Bānūwān Shī'ah*, 23, 169-188.
- Fayḍ Kāshānī, Muḥammad ibn Shāh Murtaḍā. (1403). *Al-Maḥajjah al-Bayḍā' fi Tahdhīb al-Iḥyā'*. Beirut: Al-A'lā lil-Maṭbū'āt.
- Fayḍ Kāshānī, Muḥammad ibn Shāh Murtaḍā. (1415). Tafsīr al-Şāfi. Tehran: Maktabat al-Şadr.
- Fiqhī, 'Alī Naqī. (1387). *Tarbīyat-i Jinsī*. Qom: Dār al-Ḥadīth.
- Greef, Abraham.P. (2000). Charactersiecs of families that function well. *J Fam Issu*, 21(8), 948- 963.
- Ḥimyarī, 'Abdullāh ibn Ja'far. (1413). *Qurb al-Isnād*. Qom: Āl al-Bayt ('alayhim al-salām).
- Ibn Abī al-Ḥadīd, 'Abd al-Ḥamīd ibn Hibatullāh. (1404). *Sharḥ Nahj al-Balāghah*. Qom: Āyatullāh Mar'ashī Najafī.
- Ibn Abī Jumhūr, Muḥammad ibn 'Alī. (1405). 'Awālī al-La'ālī. Qom: Sayyid al-Shuhadā' ('alayhi al-salām).
- Ibn al-'Arabī, Muḥyī al-Dīn. (1388). *Tahdhīb Akhlāq*. (Zāhid Wīsī, Trans.). Tehran: Ḥāmī.
- Ibn Ash'ath, Muḥammad ibn Muḥammad. (1434). *Al-Ja'farīyāt (Al-Ash'athīyāt)*. Karbala: Al-'Atabat al-Ḥusaynīyah al-Muqaddasah.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad ibn 'Alī. (1376). *Al-Amālī*. Tehran: Kitābchī.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad ibn 'Alī. (1378). 'Uyūn Akhbār al-Riḍā ('alayhi al-salām). Tehran: Jahān.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad ibn 'Alī. (1404). *Man Lā Yaḥḍuruh al-Faqīh*. Qom:

- Jāmi‘ah Mudarrisīn Ḥawzah ‘Ilmīyah.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad ibn ‘Alī. (1408). ‘Ilal al-Sharāyi‘. Beirut: Al-A‘lā lil-Maṭbū‘āt.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad ibn ‘Alī. (1416). Al-Khiṣāl. Qom: Jāmi‘ah Mudarrisīn Ḥawzah ‘Ilmīyah.
- Ibn Ḥayyūn, Nu‘mān ibn Muḥammad Maghribī. (1385). Da‘ā‘im al-Islām. Qom: Āl al-Bayt (‘alayhim al-salām).
- Ibn Shu‘bah, al-Ḥasan ibn ‘Alī. (1384). Tuḥaf al-‘Uqūl ‘an Āl al-Rasūl (ṣallā Allāhu ‘alayhi wa-ālih). (Ṣādiq Ḥasan Zādah, Trans.). Qom: Āl ‘Alī (‘alayhi al-salām).
- Iḥsān Bakhsh, Ṣādiq. (1374). Naqsh-i Dīn dar Khānavādah. Rasht: Jāwīd.
- Imām Riḍā (‘alayhi al-salām), ‘Alī ibn Mūsā. (1406). Fiḥ al-Riḍā (‘alayhi al-salām). Qom: Mu‘assasah Āl al-Bayt (‘alayhim al-salām).
- Jiang, Hong & colleagues. (2015). Family functioning, marital satisfaction and social support in hemodialysis patients and their spouses. *Stress Health*, 31(2), 166-74.
- Kajbāf, Muḥammad Bāqir. (1387). Rāvan-shināsī-yi Raftār-i Jinsī (Naẓariyah-hā va Dīdgāh-hā). Tehran: Rāvan.
- Khomeinī, Rūhullāh & colleagues. (1381). Tawḍīḥ al-Masā’il (Imām wa Marāji‘). Qom: Jāmi‘ah Mudarrisīn Ḥawzah ‘Ilmīyah.
- Khomeinī, Rūhullāh. (1368). Taḥrīr al-Wasīlah. Qom: Islāmī.
- Makārim Shīrāzī, Nāṣir. (1424). Al-Nikāḥ. Qom: Al-Imām ‘Alī ibn Abī Ṭālib.
- Mar‘ashī Najafī, Shihāb al-Dīn. (1406). Minhāj al-Mu‘minīn. Qom: Kitābkhānah ‘Umūmī Ḥadrat Āyatullāh al-‘Uzmā Mar‘ashī Najafī (rah).
- Mu‘assisah Āl al-Bayt (‘alayhim al-salām). (1414). Mawsū‘at al-Imām al-Ṣādiq (‘alayhi al-salām). Qom: Mu‘assisah Āl al-Bayt (‘alayhim al-salām).
- Muṭahharī, Aḥmad. (1360). Kuntrul-i Rābiṭah-yi Jinsī. Qom: Daftar Tabliḡhāt Islāmī.
- Muṭahharī, Murtaḍā. (1381). Akhlāq-i Jinsī dar Islām wa Jahān Gharb. Tehran: Ṣadrā.
- Muttaqī Far, Ghulām Riḍā. (1388). Darāmadī bar Nizām-i Akhlāq-i Jinsī dar Islām. Qom: Mu‘assasah Āmūzishī-Pizhūhishī Imām Khomeinī (rah).
- Muwahḥid, Majīd & colleagues. (1389). Ārāyish wa Zindigī Ijtīmā‘ī Dukhtarān Javān. *Zan dar Tawsi‘ah wa Siyāsāt*, 8(1), 79-105.
- Najafī Jawharī, Muḥammad Ḥasan. (1362). Jawāhir al-Kalām. Beirut: Dār Iḥyā’ al-Turāth al-‘Arabī.

Nūr ‘Alī Zādah Miyānjī, Mas‘ūd. (1395). Shakhshiyat-i Mut‘ālī wa Salāmat Rāwanī dar Partū-yi Khudā-Āgāhī. Tehran: Pizhūhishkadah Bāqir al-‘Ulūm (‘alayhi al-salām).

Pāk Nezhād, Sayyid Riḍā. (1360). Izdivāj Maktab Insān-Sāzī. Tehran: Islāmīyah.

Qummī, ‘Alī ibn Ibrāhīm. (1404). Tafsīr al-Qummī. Qom: Dār al-Kitāb.

Şāni‘ī, Şafdar. (1372). Bihdāsht-i Izdivāj az Naẓar-i Islām. Tehran: ‘Aṭā’ī.

Shahīd Thānī, Zayn al-Dīn Juba‘ī ‘Āmilī. (1413). Masālik al-Afhām ilā Tanqīḥ Sharāyi‘ al-Islām. Qom: Ma‘ārif Islāmī.

Shaykh al-Islāmī, Sayyid Ḥusayn. (1378). Tarjumah Gharar al-Ḥikam. Qom: Anşārīyān.

Ṭabāṭabā‘ī Yazdī, Sayyid Muḥammad Kāzim. (1420). Al-‘Urwah al-Wuthqā. Qom: Mu’assasat al-Nashr al-Islāmī.

Ṭalāyī Zādah, Fakhri & Bakhtiyārpūr, Sa‘īd. (1395). Rābiṭah Riḍāyat Zanāshūyī wa Riḍāyat Jinsī bā Salāmat Rāvan Zanawjīn. Andīshah wa Raftār dar Rāvan-shināsī Bālīnī, 40, 37-46.

Young, Michael, & colleagues. (2000). Sexual satisfaction among married women. Psychol. Rep, 86 (3, 2), 1107-22.